

TANULMÁNYOK

DR. KINCSES ÁRON

A szomszédos országok migrációs forrásterületeinek a vizsgálata a magyar népszámlálási adatok felhasználásával 2001 és 2011 között

A migráció interdiszciplináris jelenség, főként a földrajz, jogtudomány, demográfia, közgazdaságtan, történelem, munkatudomány, pszichológia, szociológia és a politikatudomány területét érinti.

Geográfiai szempontból a Magyarországot érintő migráció kutatásában inkább a fogadó területek feltérképezésén van a hangsúly. Ez alapvetően két okra vezethető vissza. Egyrészt a hazai hatások vizsgálata ezt a megközelítési módot kívánja meg, másrészt az elvándorlási térségek többnyire beazonosíthatatlanok. Ennek fő indoka az adatok elérhetőségének hiánya, ami mindenképpen megnehezíti a régióspecifikus kutatásokat. Így elsődleges célom a szomszédos országok migrációs forrásterületeinek feltárása, a területi hatások részletesebb megismerése a legutóbbi két népszámlálás információi alapján.

A népszámlálási adatok részletes demográfiai, munkaerő-piaci, szociológiai adategyüttessel rendelkeznek a Magyarországon élő migráns eredetű népességről (is), de az elvándorlási, születési helyekről csak ország szintű ismeretek állnak rendelkezésre. Ugyanakkor a releváns magyar migrációs adatbázisok (Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatbázisa, illetve a Központi Statisztikai Hivatal ezen alapuló adatállománya) kevesebb információt tartalmaznak a migránsok tulajdonságairól, viszont kiterjednek azok születési helyeire is. A két adatbázis közötti kapcsolat megteremtésével lehetőség nyílik az elvándorlási területek vizsgálatát a népszámlálás részletes információs anyagával összekötni. A módszer alapja egy adatbázisok közötti összetett kulcs használata, ami az adatállományok közös változói (állampolgárság, magyarországi lakóhely, születési idő, nem, családi állapot) alapján rendeli hozzá a népszámlálás állományához a külföldi születési helyek településeit.¹ A konkrét elemzések alapjául szolgáló külföldi településekre vonatkozó adatok így rendelkezésre álltak, de külön besorolásra volt szükség, hiszen ezek sokszor különböző nyelveken megadott településneveket, településrészek megnevezéseit tartalmazták.

¹ Első lépésként a két adatbázist mind az öt változó segítségével kapcsoltam össze. A módszerrel a legtöbb rekordot sikerült megfeleltetni egymásnak. A második lépésben az össze nem kapcsolódó sorokat négyelemű kulcsok segítségével (az állampolgárság, magyarországi lakóhely települése mindig része volt a kulcsnak, a fennmaradó két helyre pedig az összes háromelemű változószett kételemű részhalmazát alkalmaztam) egyesítettem. A fennmaradó (össze nem kapcsolódó) néhány esetben a magyarországi lakóhely települése helyett a kevésbé differenciált járási szinttel dolgoztam, így alkotva a fenti eljárás segítségével öt-, illetve négyelemű kulcsokat. A módszer alkalmazásának végén előállt a teljesen összekapcsolódó adatbázis.

Migrációs forrásterületek

A migránsok magyarországi területi eloszlásainak analízise (Kincses 2014) azt mutatta, hogy a centrum és perifériatérsegeknek jelentős hatásuk van a szomszédos országból származó nemzetközi vándorlás alakulására és jellegére.

A migrációs folyamatokat az eredeti (román, ukrán, szerb stb.) születés kori lakóhely és a vándorlók demográfiai, szociológiai és munkaerő-piaci változói szerint vizsgálom. A tanulmányozott területi szint települési, illetve megyei (NUTS3). Ez utóbbi területi osztályozás a legtöbb országra rendelkezésre áll (Tóth 2013), de Szerbia és Ukrajna kivételt képeznek. Szerbia esetén a legvalószínűbb NUTS3 beosztást alkalmazom², míg Ukrajnában nem létezik ilyen osztályozás. Az oblaszty-szint integráltabb, a rajon pedig részletesebb ennél. Mivel itt Ukrajnán belül leginkább Kárpátalja bír kitüntetett szereppel (hiszen az ukrán migránsok döntő többsége innen érkezik), a finomabb beosztást fogom alkalmazni.

A továbbiakban a szomszédos országok azon állampolgárait elemzem részletesebben, akik Magyarországon élnek és az adott országban születtek, így kötve őket a születési helyük külföldi területéhez. 2011. október 1-jén 627 román, 719 ukrán, 281 szerb, 167 szlovák, 264 osztrák, 69 horvát és 15 szlovén (összesen 2011-ben 2142 fő, 2001-ben 3583 fő) állampolgár élt hazánkban, akik nem az állampolgárságuknak megfelelő országban születtek, hanem máshol, a legtöbb esetben már Magyarországon. Őket a következő vizsgálatokból kihagytam.

Román állampolgárok

A legnagyobb volumenű Magyarországon kívüli magyar etnikumú népesség Romániában él. 1992-ben Románia lakosságának 7,1, 2002-ben 6,7, 2011-ben 6,1%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A magyarok aránya Erdélyben, Partiumban és Bánátban 18%. A romániai magyarok több mint fele Székelyföldön él. Romániában Erdélyen kívül magyarok jelentős számban Csángóföldön és Bukarestben élnek (Kapitány 2013). A nemzetiségi hovatartozás régóta fontos szerepet játszik a két ország közötti nemzetközi vándorlások karakterisztikájában.

A többségi ortodox románság a múlt rendszerbeli migrációs folyamatokban alulreprezentált volt (Brubaker 1998). *A román migrációs szociológia és demográfia megállapításai alapján mára már a migráns népesség legalább 90 %-ban a többségi románság soraiból kerül ki* (Sandu 2000). *Míg a magyar nemzetiségűek számára inkább Magyarország jelent célállomást, addig a románok számára az olaszországi, spanyolországi munkalehetőségek a jelentősek.* Tehát Románia mint migrációs forrásország egészére a migráció Nyugat-Európa felé való eltolódása jellemző. Az etnicitásnak jelentős szerepe van a migrációs hálózatok kialakulásában, de a migráció feltételezhetően nem csak a nemzetiségi hovatartozás, hanem az ismeretségek, a családi, rokoni, baráti kapcsolatok alapján is szerveződik (Gödri 2007).

² A Szerb Köztársaság regionális felosztásához az ország 2011-es statisztikai évkönyvében közzétett felosztást használtam. Részletesebben lásd: http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/SGS2011_cyr.pdf

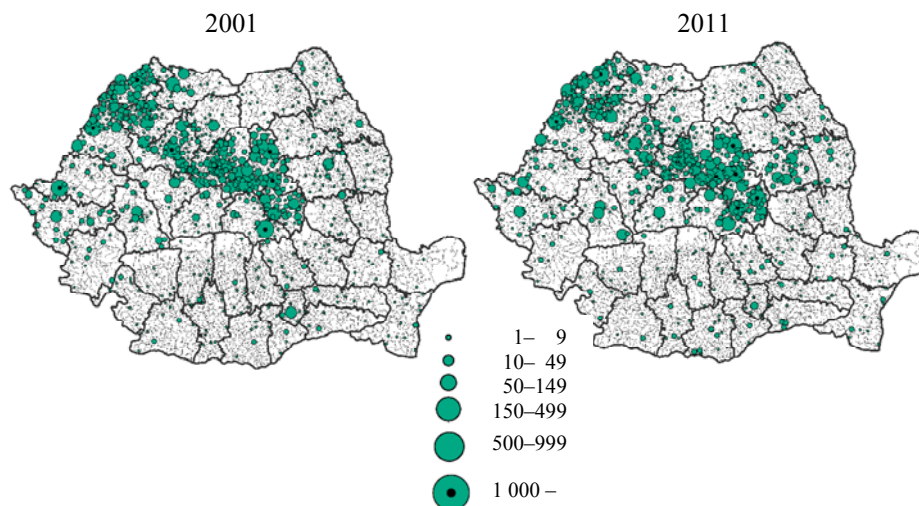
A román-magyar migrációs kapcsolatok tradicionálisan erősek. A népszámlálási adatok szerint mintegy 38,6 ezer román állampolgár él Magyarországon (2011. október 1. szerint), és majdnem 176,6 ezren telepedtek át hazánkba, ha az 1993 óta magyar állampolgárrá váltakat is ide soroljuk. A két ország közötti migráció az összes román és magyar megyét érinti. Azaz Magyarországra mindegyik román megyéből érkeznek migránsok, akik mindegyik magyar megyében megtalálhatók. A 2011. október 1-jei állapot szerint a folyamat a román települések 25, míg a magyar települések 56%-ára terjedt ki. Így erős regionális hatásokat figyelhetünk meg.

A Magyarországra vándorlás leginkább érintett romániai települései (csak a román állampolgárokat vizsgálva, a romániai születésű magyar állampolgárok kivételével): Marosvásárhely (2011. október 1-jén 3184 fő élt Magyarországon, akik Romániában, Marosvásárhelyen születtek és román állampolgárként élnek Magyarországon), Székelyudvarhely (2334 fő), Csíkszereda (1980 fő), Szatmárnémeti (2334 fő), Sepsiszentgyörgy (1876 fő), Nagyvárad (1689 fő), Kézdivásárhely (1398 fő), Gyergyószentmiklós (1101 fő) és Kolozsvár (919 fő). A leginkább érintett megyék Hargita (7658 fő), Maros (6458 fő), Kovászna (4678 fő). Bihar (3733 fő), Szatmár (3382 fő), Szilágy (1986 fő) és Kolozs (1867 fő). Ezeken a területeken jelentős számú magyar kisebbség él. 2011-ben Magyarországon tartózkodó román állampolgárok mintegy 77%-a érkezett ebből a hét megyéből.

A nagyobb migrációs potenciállal rendelkező Kovászna (230%), Szilágy (152%) és Maros (141%) megyék mellett Bákó (354%), Suceava (299%) és Hunyad (146%) kibocsátó szerepe erősödött a legdinamikusabban 2001 óta.

1. ábra

Magyarországon élő román állampolgárok az elvándorlás települése szerint

Forrás: saját szerkesztés.

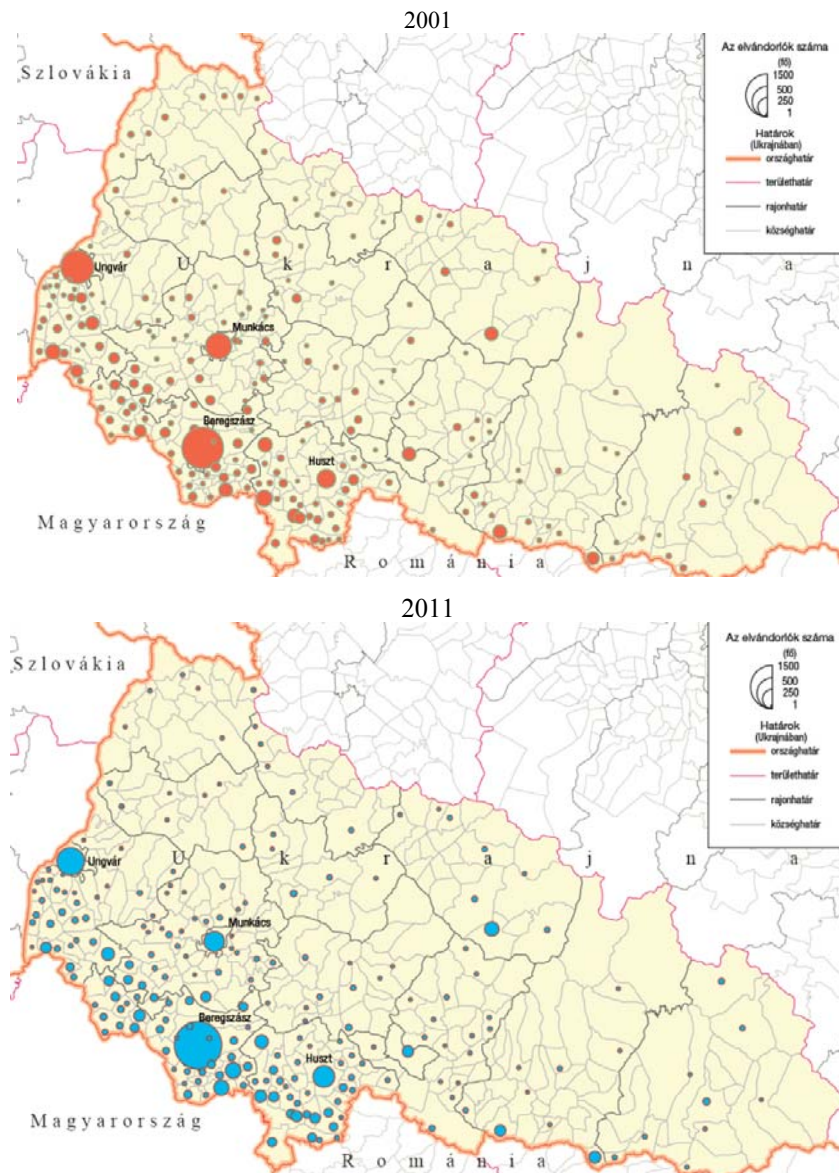
Ukrán állampolgárok

A kárpátaljai magyar nemzetiségűek száma a 2000-es évek elején mintegy 150 ezerre volt tehető (Gyémánt et al. 2005). A Magyarországra érkező ukrain migránsok döntő

része Kárpátalján született. A határváltozások miatt a Kárpátalján élő lakosok öt állam polgárai voltak a 20. század folyamán anélkül, hogy kimozdultak volna a szülőföldjükről: az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után a versailles-i békeszerződések következtében Csehszlovákia, a II. világháború alatt Magyarország, a párizsi békét követően a Szovjetunió, 1991 után pedig Ukrajna állampolgárai lettek.

2. ábra

Magyarországon élő ukrán állampolgárok az elvándorlás települése szerint Kárpátalján

Forrás: saját szerkesztés.

Magyarország az Európai Unióhoz (EU) való csatlakozási folyamat részeként 2003-ban vízumkötelezettséget vezetett be Ukrajna állampolgáraival szemben, illetve a schengeni övezetbe való csatlakozás (2008) óta az EU vízum- és bevándorlási politikája hazánkra is kötelező érvényű. Kérdés, hogy a magyar etnikai teret kettéosztó határ mennyire viselkedik barrierként (Nemes Nagy 1998), elválasztó elemként, azaz mennyire akadály a két térség között zajló migrációs kapcsolatoknak.

Ahhoz, hogy a két ország közötti migrációs folyamatokat teljes egészében megértsük, ismernünk kell Ukrajna migrációs és demográfiai viszonyait is. A népességvesztés Ukrajna területének majdnem egészét sújtja, mivel az ország a függetlenné válás óta mélyreható demográfiai válságba került. Az utolsó két népszámlálás között (1989–2001),³ a lakosság száma mintegy 7,5%-kal, azaz 3,8 millió fővel csökkent. A legutóbbi népszámlálás óta eltelt időszakban még drasztikusabb lehet a népességfogyás (Molnár–Molnár 2003, Kocsis et al. 2006).

Magyarországon 11 820 ukrán állampolgár élt a legutolsó népszámlálás adatai alapján, számuk (10 195 fő) csak kismértékben emelkedett a vizsgált tíz év alatt, viszont 2011-ben 35 354 olyan lakosa volt Magyarországnak, akik Ukrajnában születtek (sokan kaptak állampolgárságot). A migrációs folyamat (csak az ukrán állampolgárokat vizsgálva) 296 ukrán és 923 magyar településre (a magyar települések 29%-ára) terjed ki. A Magyarországra vándorlás leginkább érintett ukrajnai települései Beregszász (2011. október 1-jén 2192 fő), Ungvár (961 fő), Nagyszőlős (588 fő) és Munkács (522 fő); a leginkább érintett járásai pedig a Beregszászi (3937 fő), a Nagyszőlősi (2203 fő), az Ungvári (1674 fő) és a Munkácsi (1067 fő). A Magyarországra érkező migránsok mintegy 75%-a érkezik ebből a négy járásból.

Szerb állampolgárok

A Vajdaság demográfiai és népességmozgása ellentmondásos: a régióra jellemző az elnéptelenedés, a lakosság gyorsuló elöregedése, a mortalitás növekedése, illetve a natalitás csökkenése (a természetes szaporulat -4,7%), ugyanakkor a jelentős bevándorlási folyamatok (Marinović–Bugarin 2006), a menekültek betelepülése a lakosság abszolút növekedését eredményezték (Golubović–Marković 2006). Etnikai összetételben színes régió – a szerb és a cigány kivételével – minden nemzetisége lakosságcsökkenést jegyez. A Vajdaság etnodemográfiai képének alakításában nagy szerepet játszanak a volt Jugoszlávia Szocialista Szövetségi Köztársaság területéről betelepülő szerbek és az elvándorló magyarok, etnikailag egyre homogénebb területi egységeket kialakítva (Golubović–Marković 2006). Ennek következménye, hogy 2002-ben már az itt született lakosság a régió népességének csupán 53,1%-át adta, míg a maradék 46,9% betelepülő volt. A 2011-es szerb népszámlálás eredményei szerint Vajdaságban 13, míg egész Szerbiában 3,5% a magyar etnikum aránya (Kapitány 2013).

A szerbiai népességmozgást egészében vizsgálva fontos megemlíteni Szerbia másik tartományát, Koszovót, ahol a Vajdasággal ellentétes folyamatok zajlanak (Gábrity 2006). Az 1960-as évektől a koszovói albánok (Európában egyedi jelenségként) demográfiai robbanásának lehetünk a szemtanúi, amely következményeként a szerb és monte-

³ Ukrajnában nem volt népszámlálás 2001 után.

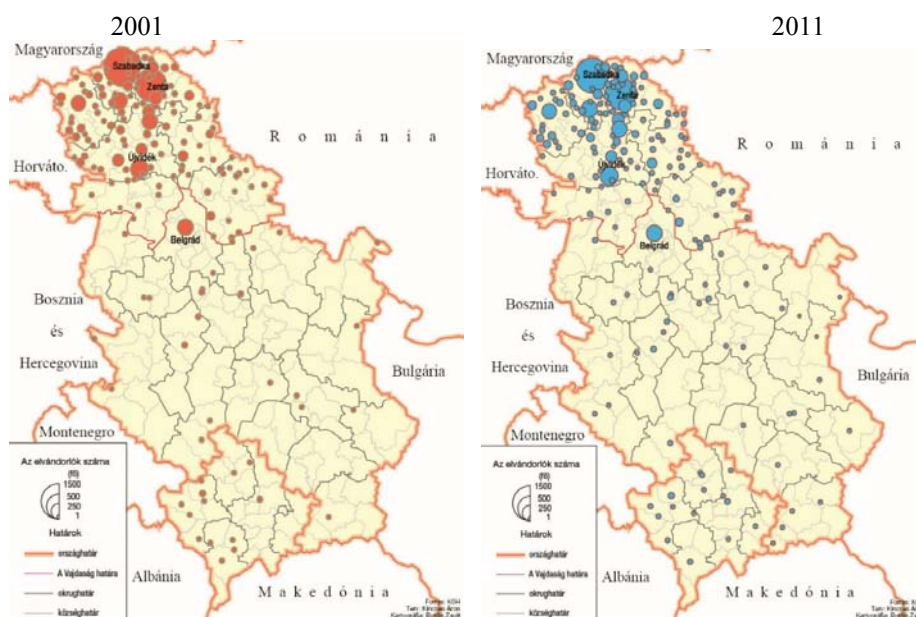
negrói lakosság tömeges kivándorlása (Koszovó és Metóhia „elszerbetlenedése” és „albanizálódása”) következett be a térségből (Radovanović 1998).

2011. október 1-jén 7752 szerb állampolgár élt hazánkban, és 29 144 olyan személyt írtak össze, aki Szerbiában született.

A szerb állampolgárok migrációja (Toplica körzet kivételével) az összes szerb és magyar megyét érinti. Azaz Magyarországra egy kivételével mindegyik szerb megyéből érkeztek migránsok, akik mindegyik magyar megyében megtalálhatók. A folyamat a szerb települések 3, míg a magyarok 18%-ára terjed ki. A Magyarországra vándorlás által leginkább érintett szerb települések (2011. október 1-jei állapot szerint) Zenta (1748 szerb állampolgár), Szabadka (1538 fő), Újvidék (354 fő) és Topolya (343 fő), a leginkább érintett körzetek Észak-Bánság (2738 fő), Észak-Bácska (2328 fő), Dél-Bácska (863 fő) és Közép-Bánság (492 fő). A Magyarországon élő szerb állampolgárok 90%-a a Vajdaság területéről vándorolt el.

3. ábra

Magyarországon élő szerb állampolgárok a szerb születési települések szerint

Forrás: saját szerkesztés.

Szlovák állampolgárok

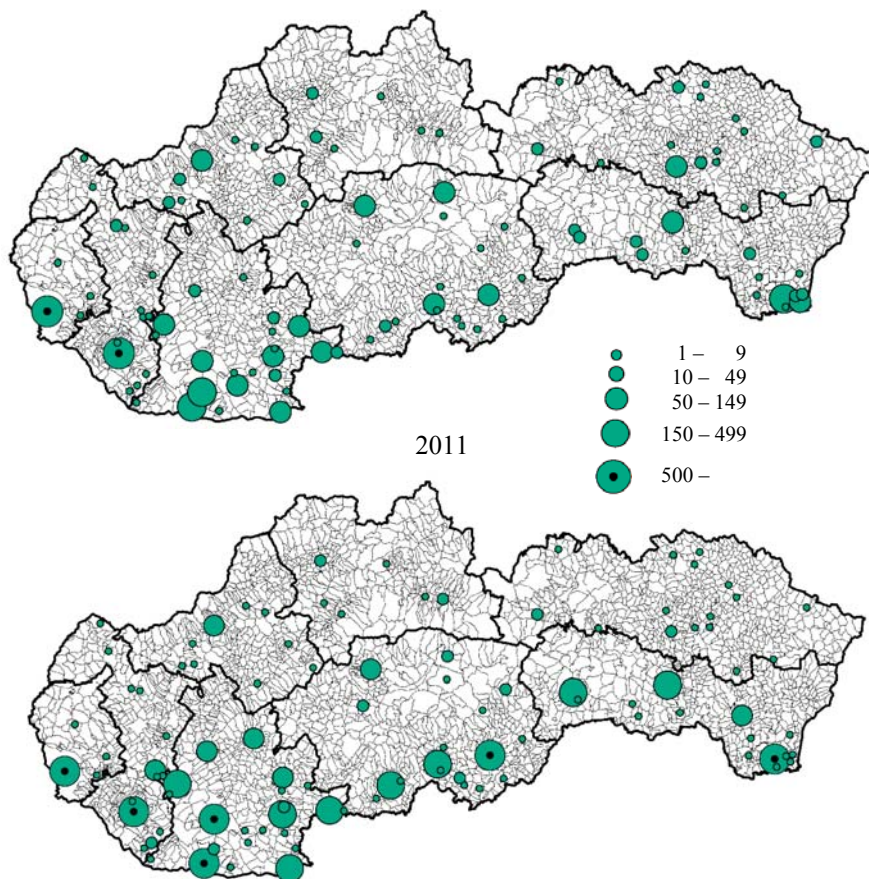
A II. világháború győztes hatalmainak nyomására a magyar kormány 1946 februárjában lakosságcsere egyezményre kényszerült Csehszlovákiával. A hivatalos statisztikák szerint 73 273 magyarországi szlovák volt hajlandó önként áttelepülni Csehszlovákiába, így ugyanennyi magyarnak kellett új otthon választania. Ez volt a legjelentősebb csoportos kényszmigrációs áramlás a Kárpát-medencében a II. világháború óta.

A szlovákiai magyar nyelvterület természetes folytatódása az észak-magyarországi tájegységeknek. A 2011. évi szlovák népszámlálás során 459 ezer fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ami az ország lakónépességén belül 8,5%-os részaránynak felel meg, azaz Szlovákiában a legmagasabb a magyar nemzetiségűek aránya. A magyar kisebbség által lakott településeknek több mint felében a magyarok részaránya 75%-nál magasabb. A magyar kisebbség többsége a szlovák-magyar határ mentén elterülő 16 járásban, valamint Pozsony és Kassa városokban él. (Kapitány 2013, Gyémánt et al. 2005).

A környező országok közül Szlovákiának migrációs szempontból egyedülálló szerepe van Magyarországon. A határ menti régiókban nyelvi akadályok nélkül bővültek a lakosság munkavállalási lehetőségei a migráció szükségessége nélkül is (Estélyi et al. 2006), így a vándorlások helyett az országhatárt átszelő ingázások is jellemzőek. Azaz, a munkaerő térbeli mozgása az esetek egy részében elválnak a lakóhely megváltoztatásának és a napi szabadidő eltöltésének aktusától.

4. ábra

Magyarországon élő szlovák állampolgárok az elvándorlás települése szerint
2001

Forrás: saját szerkesztés.

A szlovák állampolgárok jelenléte dinamikusan növekszik Magyarországon. 2001-ről 2011-ra duplájára nőtt a számuk. 2011. október 1-jén 8246 szlovák állampolgár tartózkodott Magyarországon. Összességében 33 155 szlovákiai születésű (szlovák és/vagy magyar állampolgár) személy él Magyarországon a 2011-es népszámlálás statisztikái szerint. *A többség a vizsgált időszak alatt Dél-Szlovákiából (Besztercebányai, Kassai, Nyitrai körzetekből), főleg városokból érkezett. A délnyugat-szlovákiai forrásterületekhez folyamatosan csatlakoztak a dél-keleti vidékek is, főként Kassa emelhető ki.* A migrációs folyamat 2011. január 1-jén 207 szlovák és 787 magyar településre (a szlovák települések 6%-ára a magyar települések 25%-ára) terjed ki. A Magyarországra vándorlás leginkább érintett szlovákiai települései Pozsony (2011. október 1-jén 873 olyan szlovák állampolgár élt Magyarországon, akik itt születtek), Dunaszerdahely (807 fő), Komárom (767 fő), Érsekújvár (583 fő); Rimaszombat (534 fő), és Királyhelmec (526 fő). A vándorlásban leginkább érintett körzetek a Nyitrai (3 057 fő), Kassai (1 403 fő), Besztercei (1 176 fő), és Nagyszombati (1 115 fő). A Magyarországra érkező migránsok mintegy 82%-a érkezik ebből a négy térségből.

Osztrák, horvát és szlovén állampolgárok

A Magyarországon élő osztrák, horvát és szlovén állampolgárok száma sokkal kisebb, mint a fent tárgyalt csoportoké. Magyarországról Ausztria felé történő vándorlások volumene mindig magasabb volt, mint a fordított irányú áramlás. A magyar nemzetiségűek aránya 2011-ben mintegy 10 ezer főre volt tehető Ausztriában (Kapitány 2013). A rendszerváltástól kezdődően az osztrák, különösen a burgenlandi befektetők fokozott érdeklődést mutattak Nyugat-Magyarország iránt. Később az osztrák kormánynak sikerült ezeknek a vállalkozásoknak a működötökéjét, valamint a magyar vásárlóerő és olcsóbb munkaerő egy részét a határ túloldalára csábítani (Traistaru et al. 2002). Így az Európai Unióhoz való csatlakozás után Magyarország inkább az osztrák nyugdíjasok számára jelent vonzó célpontot (Illés–Kincses 2009), a nyugdíjak vásárlóerejének jobb kihasználása, a természeti értékek (például a Balaton), valamint a gyógy- és termálfürdők miatt.

2011. október 1-jén 3936 osztrák állampolgár tartózkodott Magyarországon. Számuk 2001 óta 3,6-szeresére emelkedett, az utolsó népszámlálás adata szerint 6160 osztrák születésű állampolgár élt életvitelszerűen hazánkban. Ez messze elmarad a Romániából, Ukrajnából, vagy Szerbiából érkezett migránsok száma mögött. Ezt támasztja alá az is, hogy összesen 357 osztrák és 685 magyar településre terjed ki az osztrák állampolgárok magyarországi vándorlása. A migránsok száma a forrásterületek szerint nem a határ menti régiókban növekszik a legdinamikusabban, hanem Stájerország, Alsó- és Felső-Ausztria, valamint Tirol esetében. Bár a legtöbben még mindig Bécsből és az Örvidékről érkeznek.

A Magyarországra vándorlás leginkább érintett osztrák települései 2011-ben Bécs (895 fő), Kismarton (257 fő), Graz (167 fő), a leginkább érintett régiói pedig Bécs (895 fő), Észak- (426 fő) és Dél-Örvidék (Burgenland) (253 fő). A Magyarországra érkező migránsok mintegy 40%-a érkezik ebből a három körzetből.

Horvátország, illetve Szlovénia és Magyarország között a nemzetközi vándorlás mértéke az osztrák értékeknél is alacsonyabb (Tóth 2005). Ennek egyik oka, hogy ezekben az országokban a többi szomszédos országhoz képest nagyságrendekkel kevesebb magyar él.

A 2011-es népszámlálás során Szlovéniában 4 ezer, Horvátországban 14 ezer (2001-ben 16 595 fő) fő vallotta magát magyarnak (a török hódoltság alatt az „öshonos” magyar népesség nagy része kipusztult, majd a világháborúk és a délszláv háború is jelentősen csökkentette számukat). A magyarok többsége Muravidéken, illetve Eszék-Baranyában él (Kapitány 2013). A vándorlás alacsony voltának másik oka gazdasági jellegű. Ugyanis ezeknek az országoknak az életszínvonala, egy főre eső GDP-je átlagosan magasabb a magyarországinál.⁴ *A magyarok lakta határ menti régiók az adott ország egészéhez képest „elmaradottabb” határvidéknek számítanak, így népességmegtartó erejük kisebb, de a migráció főként az országok belseje és Ausztria, illetve Olaszország felé jelentősebb. Egyedüli nagyobb népességmozgás a délszláv háború idején volt, amikor Magyarország megnyitotta horvátországi határait a menekülők számára.*

2011. október 1-jén 845 horvát és 252 szlovén állampolgár tartózkodott Magyarországon. A Magyarországra vándorlás leginkább érintett horvát települései Eszék (2011. október 1-jén 166 fő), Zágráb (161 fő); a leginkább érintett régiója pedig Észak-Baranya (235 fő). Szlovénia esetén Muraszombat (68 fő) és Ljubljana (48 fő), illetve Muramente (84 fő) érdemel említést.

A Magyarországon élő külföldi állampolgárok demográfiai, munkaerő-piaci és szociológiai jellemzőinek kapcsolata a születési térségekkel

A szomszédos országokból érkező, Magyarországon élő külföldi állampolgárok száma 2011. október 1-jén 71 425 fő volt, a felét teszi ki a teljes migránsállománynak (143 197 fő). A szomszédos országokban született magyarországi népesség ennél jóval nagyobb, mintegy 284 518 fő. Ez háromnegyede a hazánkban élő, külföldön született népességnek (383 236 fő).

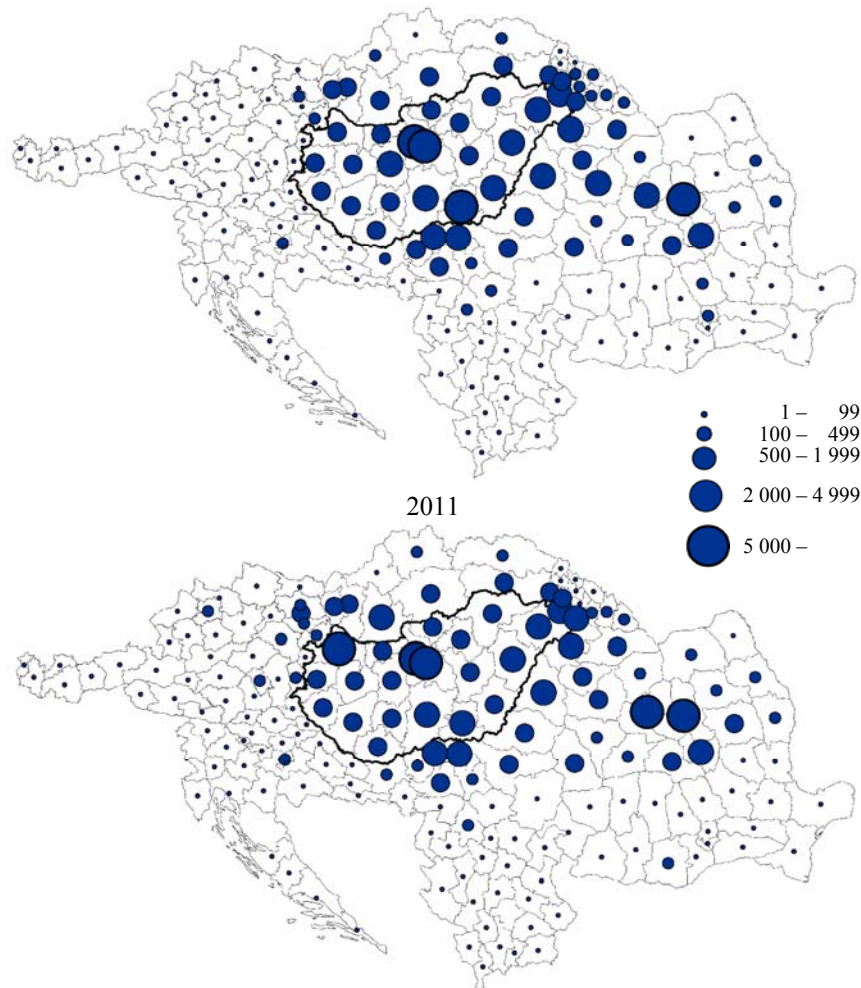
2001. január 1-jén a legtöbb Magyarországon élő külföldi állampolgár Hargita (6627 fő), Maros (4577 fő), Bihar (4008 fő), Kolozs (3681 fő), Szatmár (3308 fő) megyékből, a Beregszászi járásból (2845 fő), az Észak-Bácskai (2641 fő) és az Észak-Bánsági (2327 fő) körzetekből, Kovászna megyéből (2034 fő), az Ungvári járásból (1977 fő), a Dél-Bácskai körzetből (1566 fő) és a Nagyszőlősi járásból érkezett. Ezek azok a romániai, kárpátaljai és vajdasági területek, ahol a magyar nemzetiségűek aránya magas. 2011-re az első két kibocsátó megye nem változott (7658 fő és 6458 fő), míg a többi módosult: Kovászna megye (4673 fő), Beregszászi járás (3937 fő), Bihar (3733 fő) és Szatmár (3382 fő) megyék, a Nyitrai kerület (3057 fő), Észak-Bánsági (2738 fő) és Észak-Bácskai (2328 fő) körzetek, Nagyszőlősi járás (2203 fő), Szilágy és Kolozs (1986, illetve 1867 fő) megyék a sorrend.

Arányaiban legnagyobb változások a kisebb kibocsátó területeken voltak Ausztriában és Koszovóban, míg a nagyobb kivándorlási térségekből Bákó megye (354%), a Nyitrai körzet (257%), Kovászna (230%) megye és a Kassai körzet (229%) kibocsátó szerepe erősödött meg a legnagyobb mértékben a vizsgált tíz év alatt.

⁴ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database

5. ábra

Magyarországon élő szomszédos országok külföldi állampolgárai születési régió szerint*
2001

Forrás: saját szerkesztés..

* A térképeken szomszédos országok esetén, a Magyarországon élő adott állampolgárok születési helyei-, míg a magyar részeken az adott megyében a népszámlálás idején élő, környező országok állampolgárai vannak feltüntetve (ezt a meggyondolást alkalmaztam a dolgozat összes ezután következő térképén is).

A részletesebb vizsgálatokhoz a környező országok régióit csoportokba rendeztem. Románia megyéit három részre osztottam. Az első csoportba a határhoz közel eső (lényegében Partium és Bánság) megyék (Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szilágy, Szatmár, Temes), a másodikba az erdélyi térségek (Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Kolozs, Kovászna, Hargita, Maros, Hunyad, Szeben), a harmadikba az egyéb területek tartoznak.

A Romániából érkezőkhöz hasonlóan három csoportot különböztettem meg ukrain településeit teljes egészében, diszjunkt módon lefedve. Az első osztályba a határhoz közel eső Beregszászi, Munkácsi, Nagyszőlősi és Ungvári járások tartoznak. Ez a terület a magyar Alföld szerves folytatásaként a Kárpátaljai-alföld, a magyarság itt van jelen legnagyobb létszámban és arányban Ukrajna területén (Kocsis et al. 2006). A második csoport a Kárpátalja hegyvidék területe, a főként ruszinok lakta Lemkó-Nagybereznai és Perecsenyi járások – és Bojkóvidék – Szolyvai, Volóci, Ilosvai és Ökörmezői járások – továbbá a magas természetes szaporulattal jellemezhető Hucul-vidék – Rahói járás – és a Máramarosi-medence – a Huszti és a Técsői járás. A csoporton belül a Felső-Tisza menti, máramarosi városok – Huszt, Visk, Técső, Aknaszlatina –jelentősebb magyar kisebbséggel bírnak.

A harmadik csoportot Ukrajna belső, Kárpátokon túli területei adják, az innen érkezők főként a nagyvárosokból, Kijevből, Doneckből és Lvivből származnak.

Szerbiát szintén három csoportba soroltam. Az első kategóriába a határhoz közel eső Észak-Bácskai, Észak-Bánsági és Nyugat-Bácskai körzetek tartoztak, a másodikba a délbácskai, a dél-bánsági, a közép-bánsági és a szerémségi területek, míg a harmadik csoportot az egyéb körzetek, azaz a Vajdaságon kívüli szerb területek alkotják.

A szlovákiai lakóhelyeket két részre osztottam. Az elsőbe a határhoz közel eső Besztercebányai, Nyitrai, Nagyszombati és Kassai körzetek, a másodikba pedig a többi (Eperjesi, Pozsonyi, Trencsényi, Zsolnai) területek tartoznak.

Ausztriában három kategóriát különböztettem meg. Az első Burgenland, a második a határhoz közel eső Bécsi, Alsó-Ausztriai, és Stájerországi régiók, a harmadik pedig a többi (Tirol, Salzburg, Voralberg, Karintia és Felső-Ausztria) terület.

Horvátország, illetve Szlovénia esetén két-két kategóriát alkalmaztam. Horvátországban az első csoportba a határ menti megyéket (Eszék-Baranya, Kapronca-Körös, Muraköz, Verőce-Drávamente, Vukovár-Szerémség), a másodikba pedig a többi területet soroltam. Szlovéniában az első csoportba a határ menti Muramenti megyét, míg a másodikba a többi térséget osztottam. A kialakított osztályokat korcsoport, nem, családi állapot, családtípus, nemzetiség, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás és foglalkozás szerint vizsgálom tovább.

A migránsok nemek közötti aránya hazai viszonylatban nőtöbbletet mutat (Gödri 2011): 2001-ben a Magyarországon élő, szomszédos országok állampolgárainak 54%-a, 2011-ben 53,3% volt nő. Erős területi különbségek figyelhetők meg. A határ közeli megyékben a legnagyobbak az eltolódások. A határ közeli megyékben 2001-ben 56%, míg 2011-ben 55,5% volt a nők részaránya a Magyarországon élő külföldiek körében. A Romániából, Szlovákiából, Ukrajnából érkezőkre egyaránt jellemző a nőtöbblet, ami Dél-Szlovákia esetén 63%-os. Szerbiára és Szlovéniára kiegyenlített a ráta, noha a Vajdaságból érkezők esetén női többletet, míg Szerbia többi részéről érkezőkre erős férfi-többletet mérhetünk: itt a férfiak aránya 83,2%-os, ami a munkavállalási célú migrációval hozható összefüggésbe. A horvát és az osztrák születésű helyű migránsok többsége viszont férfi volt 2001-ben és 2011-ben is (Burgenlandból érkező külföldi állampolgárok 41,7% nő, határhoz közeli megyékben 46,4%, többi osztrák megyében 40,7%, összesen 43,9%; Horvátország határ közeli megyéből migrálók 51% nő, többi megyében 35,5%, összesen 41,5%).

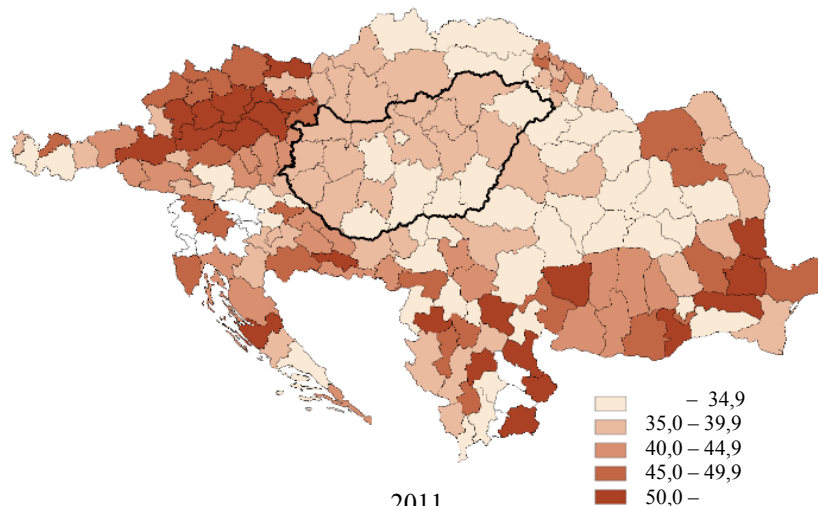
A 2001-es és a 2011-es népszámlálás adatai egyaránt megerősítik, hogy a Magyarországon élő külföldi állampolgárok átlagéletkora Ausztria nyugati részéről, Szerbia déli

területeiről és Románia Erdélyen kívüli térségeiből származók esetén a legmagasabb, több esetben az 50 éves átlagot is jóval túlszárnyalva.

6. ábra

*Magyarországon élő szomszédos országok külföldi állampolgárai
születési régió és átlagéletkorok szerint*

2001

Forrás: saját szerkesztés.

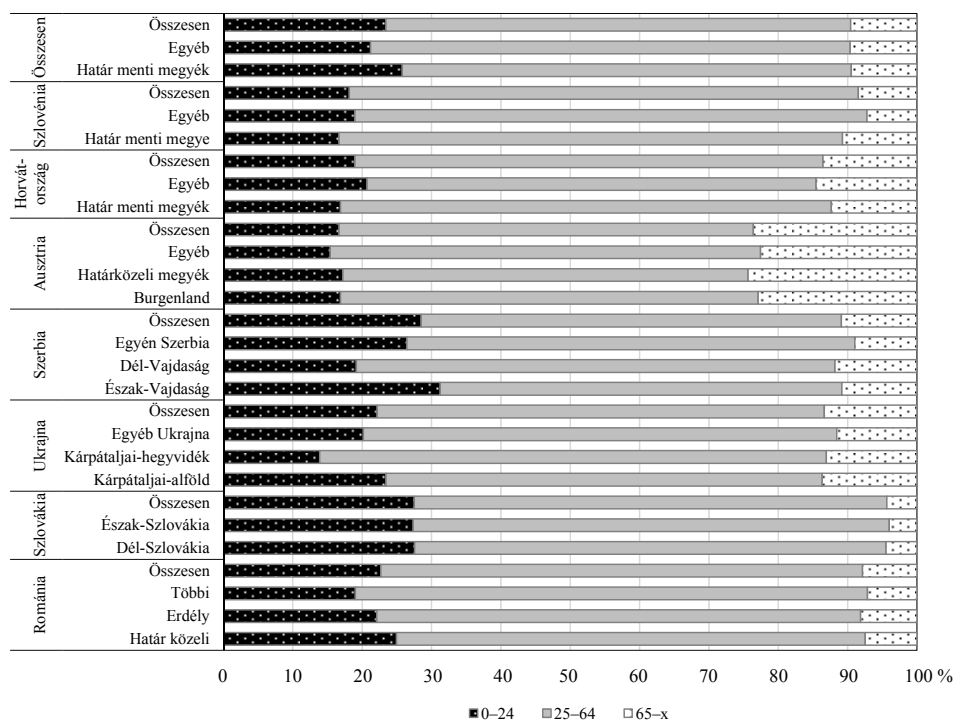
A 65 év felettek aránya Ausztriából és Kárpátaljáról érkezőkre a legnagyobb. Ennek oka Ausztria esetén a nyugdíjak vásárlóerejének a jobb kihasználása, kedvezőbb természeti környezet keresése (Hévíz) (Illés 2008), míg Kárpátalja esetén nagy valószínűséggel szerepet játszik az is, hogy Magyarországon magasabb szintű szociális és egészségügyi

ellátásban részesülhetnek, illetve a magyar jogszabályok alapján magasabb összegű nyugdíjat kaphatnak, mint Ukrajnában (Gellérné 2005)⁵.

A legnagyobb arányban Szerbiából és Szlovákiából érkeznek fiatalok, pontosabban az itt élő szerb és szlovák állampolgárok a legfiatalabbak. Ez részben a tanulási célú migrációval magyarázható. A munkaképes korú 25-64 éves korosztály aránya Románia Kárpátokon túli területein (73,9%), Szlovénia nem határ közeli térségeiből (73,9%) és a Kárpátaljai-hegyvidékről (73,1%) érkezők esetén a legmagasabb. Általánosan is igaz, hogy a határ közeléből érkezők között kevesebb a 25–64, és több a 0–24 éves.

7. ábra

Magyarországon élő külföldi állampolgárok korcsoportok szerinti megoszlása születési régiók szerint, 2011

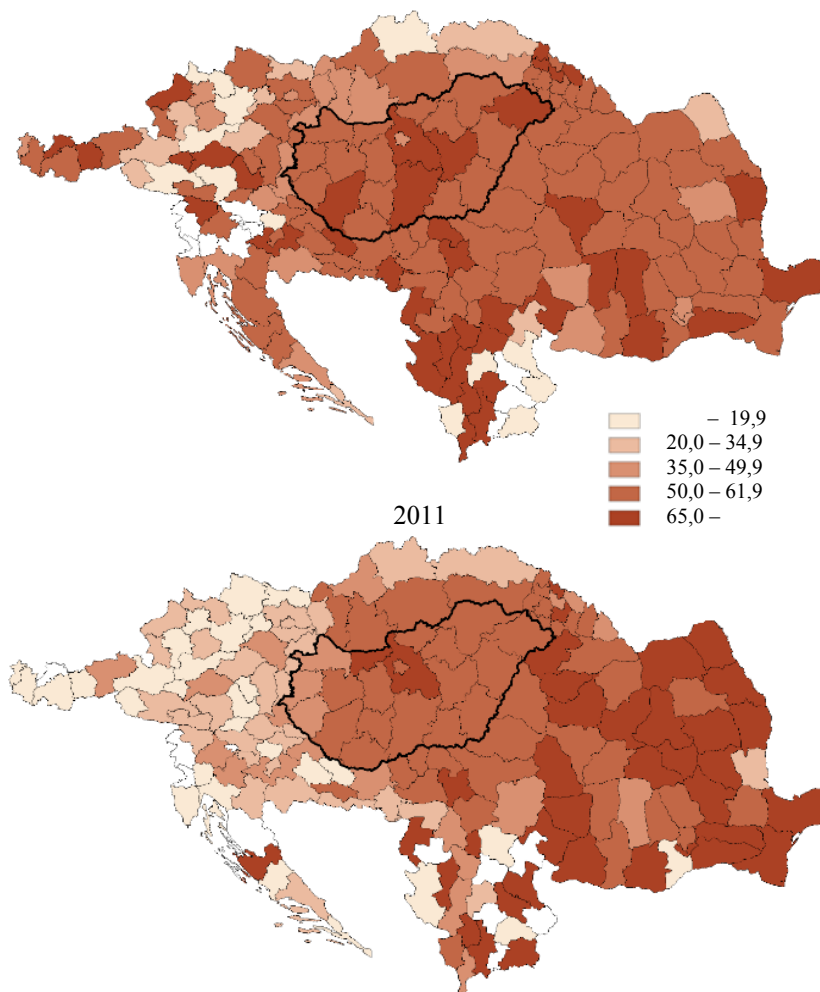
Forrás: saját szerkesztés.

⁵ Magyarországnak területi elven megkötött, érvényes és működő kétoldalú szociálpolitikai egyezménye van az 1960-as évek elejétől több volt szocialista országgal. Az egyezmények akkor alkalmazhatók, ha az érintett természetes személy állandó lakóhelye valamelyik szerződő állam területén van. Az ellátásokat mindkét fél területén szerzett szolgálati idő egybeszámításával annak az országnak a társadalombiztosítási szerve állapítja meg a saját belső jogszabályai alapján, amelynek területén a jogosult állandó lakóhelye van. Az egyezmények azon a maga idejében reális feltételezésen alapultak, hogy az országok között alacsony szintű és hozzávetőlegesen egyenlő nagyságú nemzetközi vándorlások lesznek. Az egyes államok közel azonos szintű szolgáltatást fognak nyújtani, így a szerződő államok terhei nagyjából kiegyenlítődnek. Ez a feltételezés már a megkötést követő időben sem igazolódott be, az 1990-es évektől pedig csak tovább fokozódott az arányeltolódás Magyarország terhére (Gellérné 2005).

A korcsoportok különbségei tükröződnek vissza részben a családi állapotok szerinti megoszlásokban is. A határ menti Dél-Szlovákiából (2001-ben 46,9%, 2011-ben 53,1%) és Észak-Vajdaságból (2001-ben 51,2%, 2011-ben 52,4%) érkeznek a legtöbb nőtlen, hajadon, míg a házasok száma az Ausztriából érkezettek között a legmagasabb (47,4%, 49,5%).

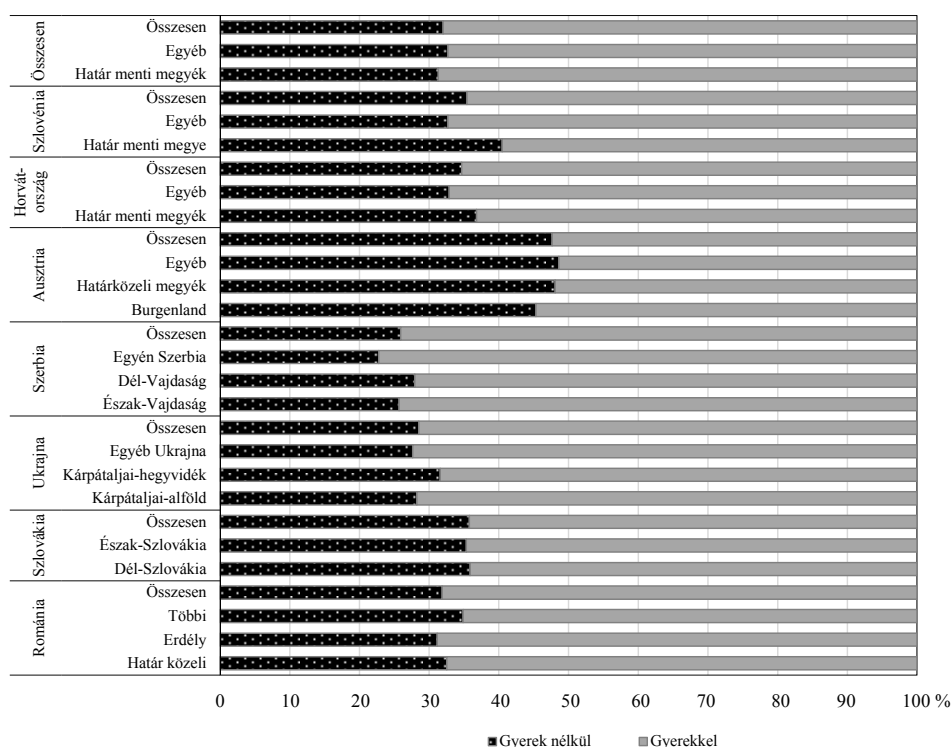
8. ábra

*Magyarországon élő szomszédos országok külföldi állampolgárai
születési régió és a gyerekes háztartásban élő migránsok aránya szerint
2001*

Forrás: saját szerkesztés.

Magyarországon élő külföldi állampolgárok család típusok és születési régiók szerint, 2011

Forrás: saját szerkesztés.

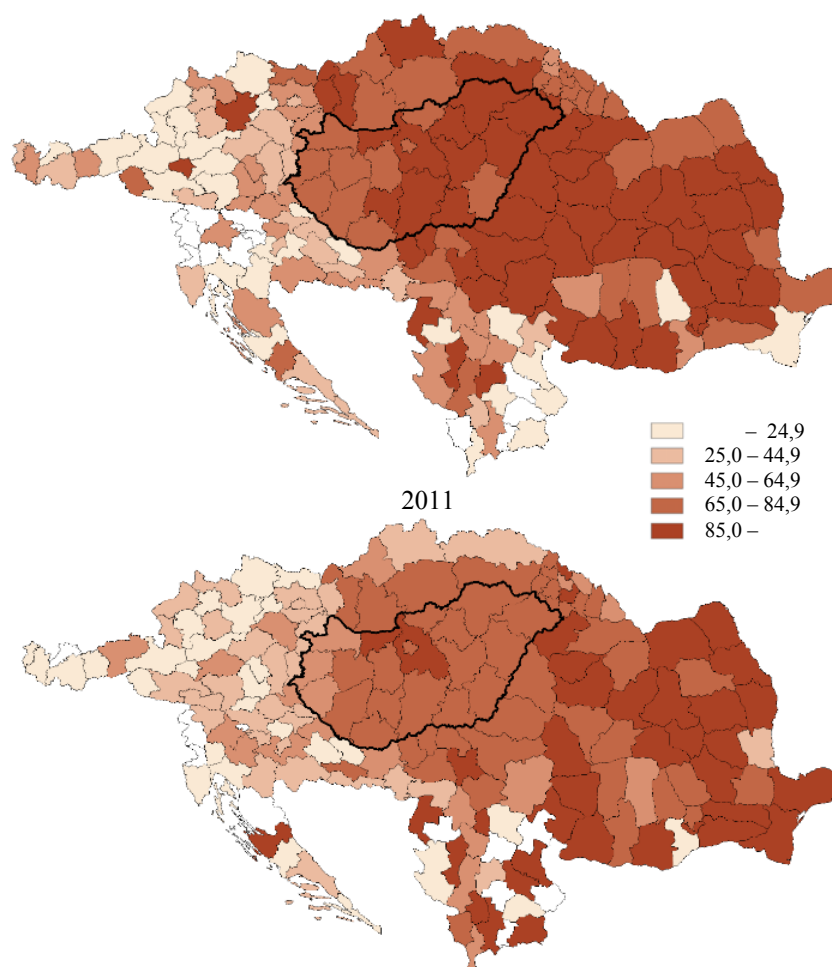
A migránsokat családtípusok szerint vizsgálva azt láthatjuk, hogy a gyermek nélkül élő háztartások száma visszaszorulóban van a vándorlók átlagéletkorának emelkedésével, a gyerekekkel élő külföldiek aránya pedig jelentősen emelkedett a két népszámlálás között (56%-ról 68%-ra), azaz a családdegyesítés, a családok együtt történő vándorlása fokozódott a vizsgált tíz évben. Ezek a migránsok általában sokkal nagyobb arányban szándékoznak véglegesen letelepedni hazánkban, mint az egyedülállók. A nagyarányú időskorú migráns miatt Ausztriából érkezők általában gyerek nélküli háztartásban élnek, míg a jelentősebb magyar etnikumú Észak-Vajdaság (74%), Kárpátaljai-Alföld (72%) és Erdély (69%) területeiről vándorlóakra jellemző a gyerekekkel együtt költözés, vagy a bevándorlás utáni családalapítás.

A nemzetközi migráció hazai jellegzetessége, hogy a külföldi állampolgárok nagy része magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű. A határon túl nyúló nyelvi, kulturális kapcsolatok erőssége elsősorban az I. és II. világháborút lezáró békeszerződések következménye. Ez a determinizmus folyamatosan csökken, de így is meghatározó: 2001-ben a külföldi állampolgárok 65, míg 2011-ben 47%-a volt magyar anyanyelvű. A csökkenésnek alapvetően három oka van: egyrészt a szomszédos országok súlya csökken a migráns

népességén belül, másrészt a Kárpát-medence országain belül (2001-ben a szomszédos országokból érkezők 86%, míg 2011-ben 79%-a volt magyar anyanyelvű) növekszik a nem magyarok lakta területek súlya, harmadsorban pedig a többségében magyarok lakta területekről nagyobb arányban érkeznek a nem magyar anyanyelvűek Magyarországra.

10. ábra

*Magyarországon élő szomszédos országok külföldi állampolgárai
születési régió és a magyar anyanyelvűek aránya szerint
2001*

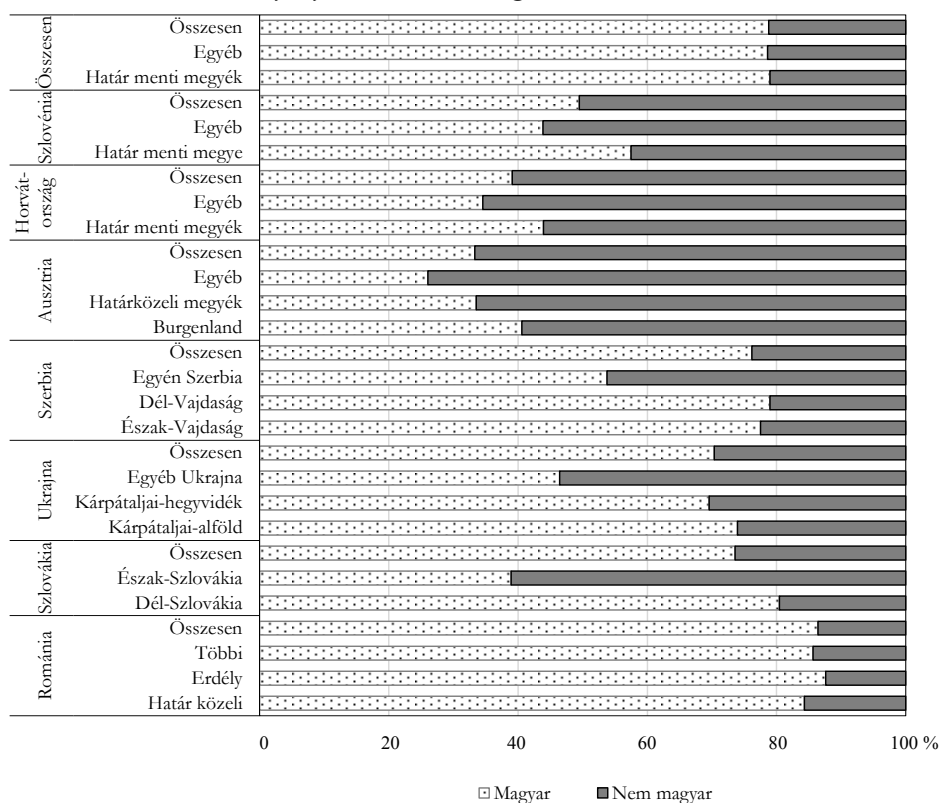

Forrás: saját szerkesztés.

Általánosságban azokból a régiókból érkeznek nagyobb számban magyar anyanyelvűek, ahol eleve magasabb az arányuk. A nem magyar anyanyelvű migránsok aránya Ukrajna Kárpátokon túli területein, Észak-Szlovákia, Szerbia Vajdaságon kívüli részéről, valamint Ausztriából, Horvátországból és Szlovéniából érkezők között magas.

11. ábra

*Magyarországon élő szomszédos országok külföldi állampolgárai
anyanyelv és születési régió szerint, 2011*

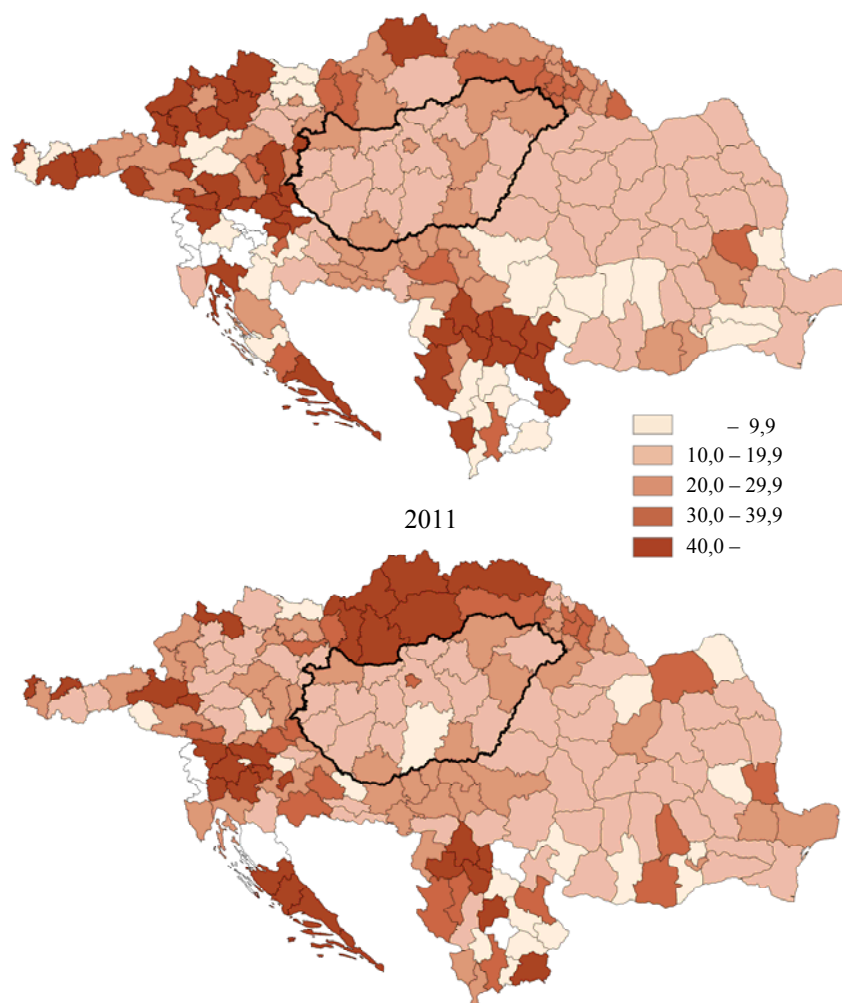

Forrás: saját szerkesztés.

Magyarországon a migráns népesség többsége magasabb iskolai végzettségű, mint a magyar lakónépesség (Rédei 2007). Hasonló igaz a szomszédos országok állampolgáira is. 2011-ben Magyarországon a 25 éves, vagy idősebb lakónépesség 47,7%-a rendelkezett legalább érettségivel, ez az arány a szomszédos országok állampolgárainak egészére 51,8% volt. A határtól távolabb eső osztrák, szlovák, szerb, horvát régiók esetében figyelhető meg a legnagyobb eltérés a magyar átlagtól, ezekben a megyékben 40%-ot is meghaladja a felsőfokú végzettségűek aránya, a legalább érettségivel rendelkezőké pedig több esetben a 75%-ot is eléri. A vizsgált 10 év alatt leginkább Szlovákiából érkezők iskolai végzettségében találhatunk pozitív elmozdulásokat.

12. ábra

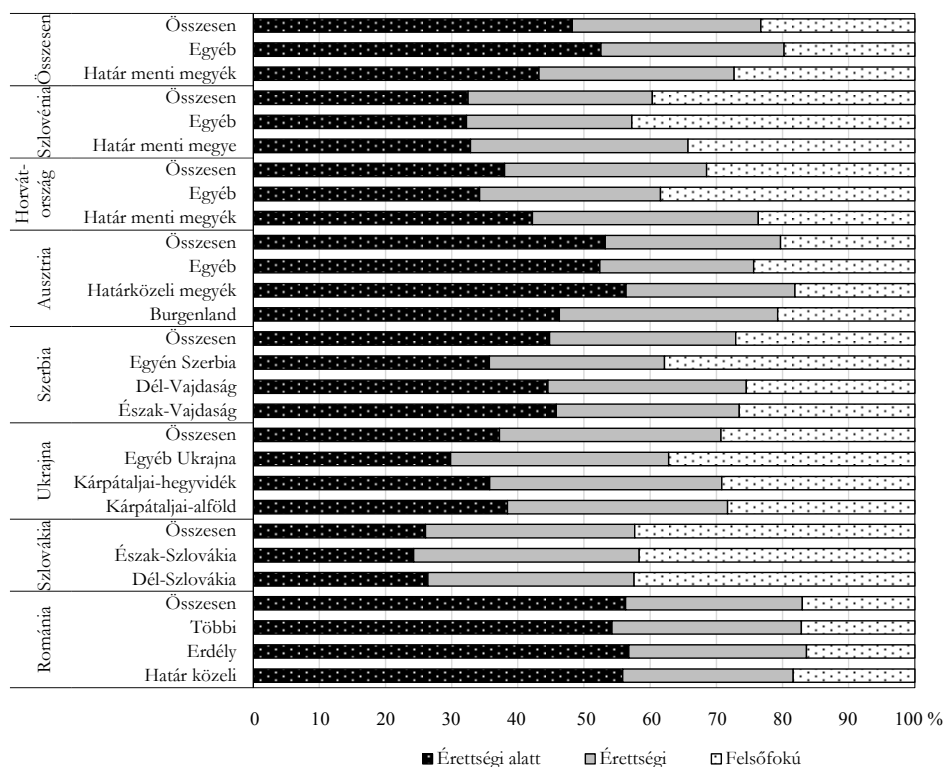
*Magyarországon élő 25 év feletti szomszédos országok külföldi állampolgárai
felsőfokú végzettség és születési terület szerint*
2001

Forrás: saját szerkesztés.

13. ábra

Magyarországon élő 25 év feletti szomszédos országok külföldi állampolgárai iskolai végzettség és születési régió szerint, 2011

Forrás: saját szerkesztés.

Összességében a romániai születési helyűek iskolai végzettsége (függetlenül a vizsgált területi csoportosításoktól) alacsonyabb egyedül a magyar lakónépesség átlagánál, míg a Szlovákiából, Szlovéniából érkezők között a legmagasabb a felsőfokúak aránya. Románia és Szlovákia esetén a születés hely határtól mért távolsága és az iskolai végzettségek között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés, míg a többi szomszédos országra a határtól távolodva a felsőfokúak aránya növekszik. Azaz a kisebb távolságú migrációban az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban vesznek részt, mint a nagyobb távolságok esetén, ahol a felsőfokú végzettségűek válnak dominánsakká. Ebből az a következtetés lehet levonni, hogy a migráció potenciális hatásterülete az iskolai végzettséggel növekszik.

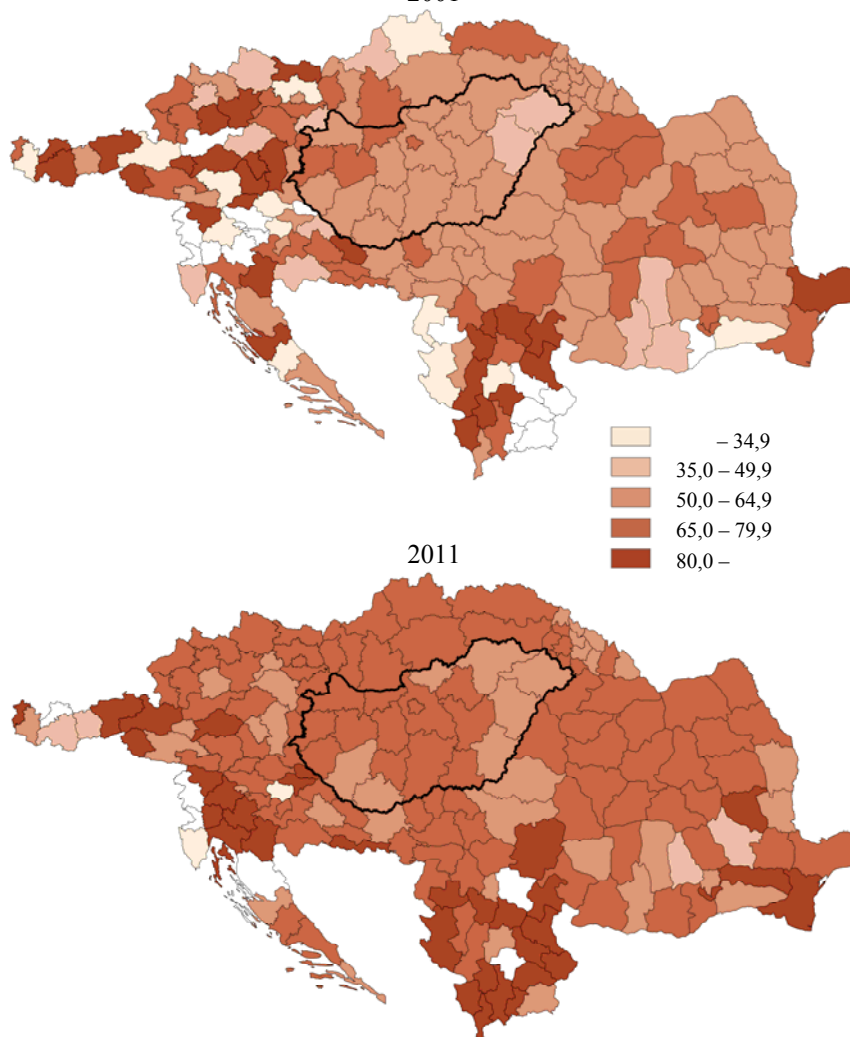
Az iskolai végzettségeknek meghatározó befolyásuk van a munkaerő-piaci jellemzőkre is. A szomszédos országokban született, Magyarországon élő 25–64 éves külföldi állampolgárok foglalkoztatási rátája 62,3%-a volt 2001-ben és 71,4% 2011-ben. 2011-ben a magyar lakónépesség hasonló adata 64,4% volt, míg az összes 25–64 éves Magyarországon élő külföldi állampolgárra 70,2%. Azaz a környező országok állampol-

gárai nagyobb arányban dolgoznak, mint a lakónépesség, vagy más külföldi állampolgárok hazánkban.

Születési régiók szerint a határtól távolabb eső szerb, osztrák, szlovén és román régiókból származó külföldi állampolgárokra a legmagasabbak a foglalkoztatottsági arányok, ami az iskolai végzettségek magasabb értékeivel hozható összefüggésbe.

14. ábra

Magyarországon élő 25-64 éves, szomszédos országok külföldi állampolgárai foglalkoztatottsági arányai és születési terület szerint, 2001

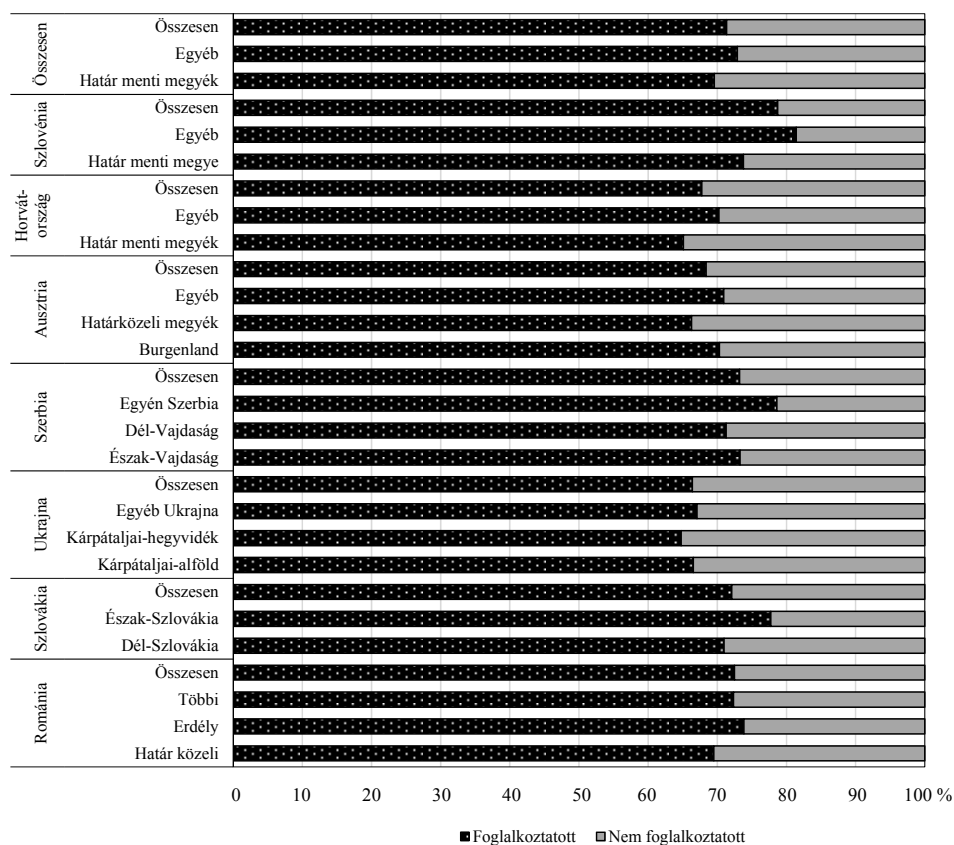

Forrás: saját szerkesztés.

Általánosságban is megállapítható, hogy a határ közeléből érkezők rátája (2001-ben 59,5%, 2011-ben 65%) alul marad a belsőbb területekről érkezőkének (69,6%, 72,9%). Bár a foglalkoztatottság esetén sokkal kisebb csoportok közötti szórásokkal találkozhatunk, mint az iskolai végzettségek, vagy az anyanyelv esetén.

15. ábra

Magyarországon élő 25 év feletti szomszédos országok külföldi állampolgárai foglalkoztatottság és születési régió szerint, 2011

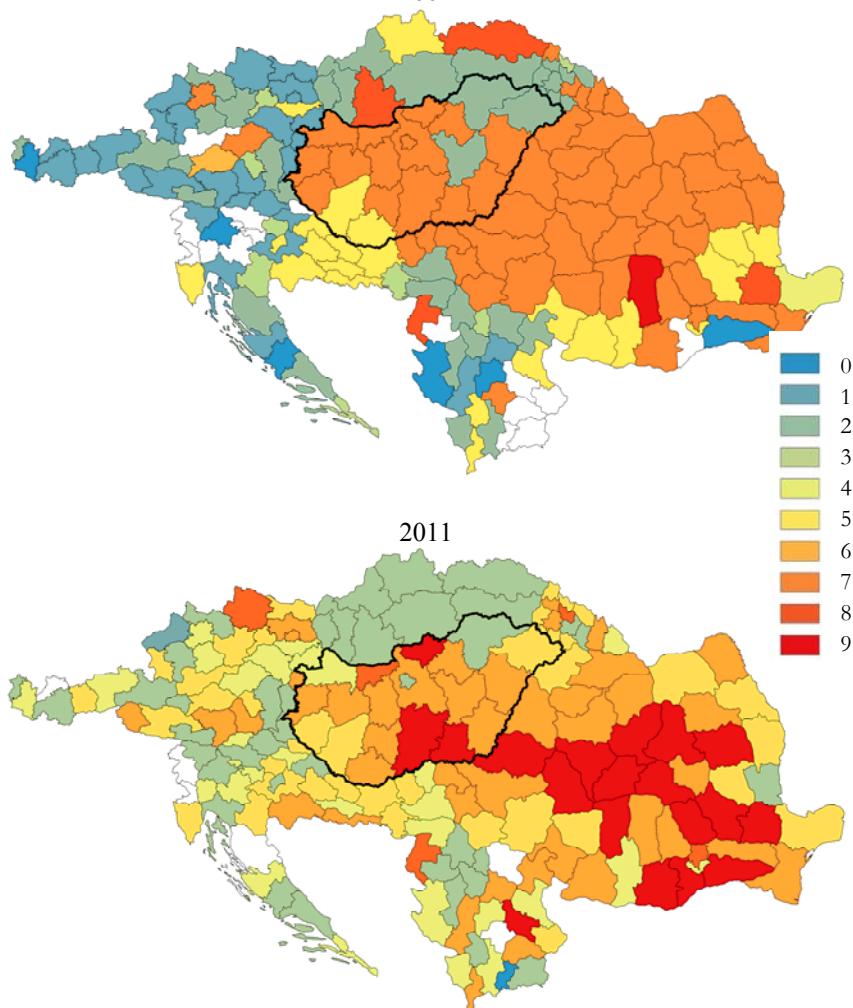

Forrás: saját szerkesztés.

Ezekben az esetekben nem a foglalkoztatottság-nem foglalkoztatottság jelenti a választóvonalat, hanem maga a foglalkozás, amit a hazánkban élő külföldi állampolgárok végeznek.

16. ábra

Magyarországon élő 25-64 éves, szomszédos országok külföldi állampolgárai
a legjellemzőbb foglalkozási főcsoport* és születési terület szerint
2001

Forrás: saját szerkesztés.

* 0. Főcsoport: Fegyveres szervek foglalkozásai; 1. Főcsoport: Gazdasági, igazgatási, érdek-képviselési vezetők, törvényhozók; 2. Főcsoport: Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások; 3. Főcsoport: Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások; 4. Főcsoport: Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások; 5. Főcsoport: Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások; 6. Főcsoport: Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások; 7. Főcsoport: Ipari és építőipari foglalkozások; 8. Főcsoport: Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők; 9. Főcsoport: Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások.

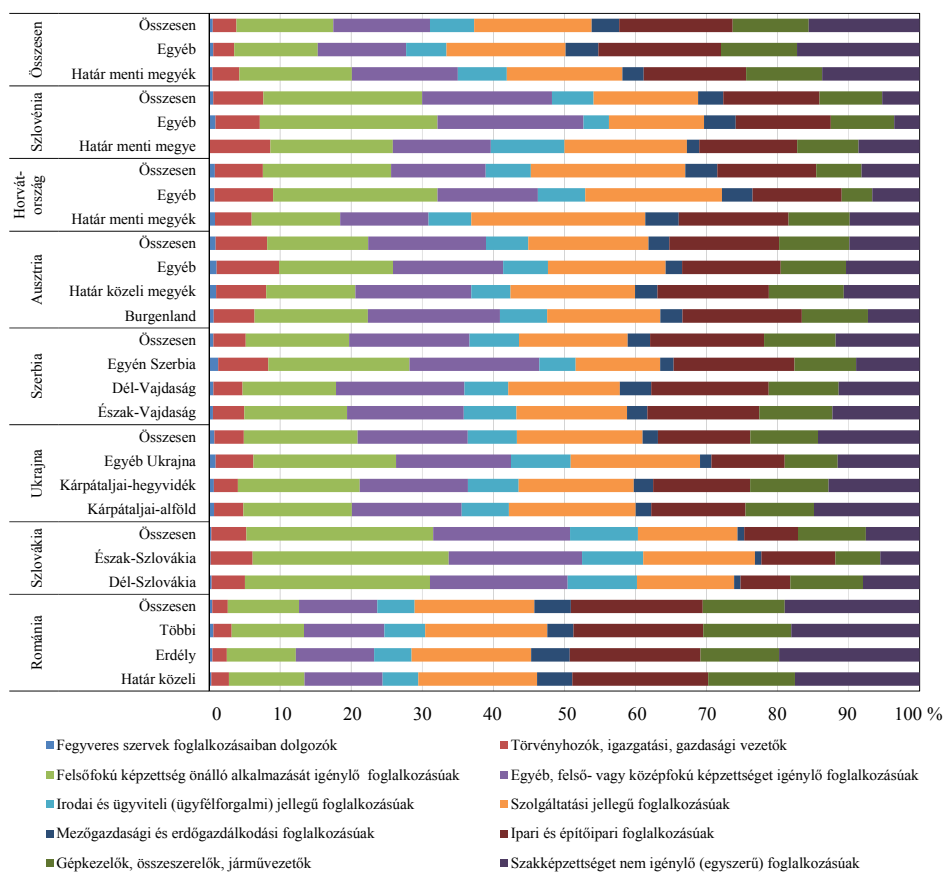
A 2001-es népszámlálás során a felsőfokú végzettség alkalmazását igénylő (1-3-as főcsoport) foglalkozások voltak túlsúlyban Ausztria, Szlovákia, valamint Horvátország és Szerbia déli területeiről érkezők esetén, míg Románia, Vajdaság északi része és Kárpátal-

ja határhoz közelebb eső területein az ipari és építőipari foglalkozások domináltak. 2011-re szolgáltatásjellegű és a szakképzettséget nem igénylő egyszerű foglalkozások kerültek túlsúlyba a legtöbb területen. Hasonló átalakulás figyelhető meg Magyarországon is, nemcsak a külföldiek, de a lakónépesség egészére is (KSH 2015).

Szlovákiában született 25–64 éves foglalkoztatottak 26,4%-a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozású volt, a mezőgazdasági jellegű foglalkozások aránya az Erdélyből érkezőknél a legmagasabb (5,4%), az ipari és építőipari foglalkozásoké Romániában (határ közelében 19,1%, Erdélyben 18,4%, más területeken 18,3%) a legnagyobb. A szakképzettséget nem igénylő foglalkozások rátája is (Erdély 19,1%) itt a legmagasabb, ami összefügg az iskolai végzettségek relatív alacsony szintjével. A szolgáltatásjellegű foglalkozások magas aránya Horvátország egészére (21,7% a teljes országra, a határ mentén 24,5%), valamint Ukrajnára (17,7%), Ausztria határ közeli (17,7%) és Szlovénia határ menti (17,2%) területeire érvényes.

17. ábra

Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országok külföldi állampolgárai foglalkozási főcsoport és születési terület szerint, 2011

Forrás: saját szerkesztés.

Összefoglalás

A nemzetközi vándorlás pozitív hatást fejt ki Magyarország demográfiai, társadalmi, gazdasági folyamataira. Ugyan a magyar anyanyelvű migráns népesség aránya csökkent a két népszámlálás között, de így is meghatározó a szerepe. Ez összefügg a határon túl nyúló nyelvi, kulturális kapcsolatokkal. Az I. és II. világháborút lezáró békeszerződések előtti ország területén értelmezve a mai migrációt megállapíthatjuk, hogy a vándorlások mintegy felét belföldi vándorlásként detektálnánk ma is, azaz az I. világháború előtti peremterületekről az ország középpontja felé történő jellemző belföldi népességmozgások a mai napig markánsan meghatározzák a Kárpát-medence migrációs karakterisztikáját.

Általánosságban azokból a régiókból jönnek nagyobb számban magyar anyanyelvűek, ahol eleve magasabb az arányuk. A nem magyar anyanyelvű migránsok aránya Ukrajna Kárpátokon túli területein, Észak-Szlovákia, Szerbia Vajdaságon kívüli részeiről, valamint Ausztriából, Horvátországból és Szlovéniából érkezőkre magas.

A forrásterületek elemzése színes képet festett a hazánkban élő külföldi állampolgárokról, általánosságban annyit állapíthatunk meg, hogy a kisebb távolságú migrációban az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban vesznek részt, míg a nagyobb távolságok esetén a felsőfokú végzettségűek válnak dominánssakká. A migráció potenciális hatásterülete az iskolai végzettséggel, képzettséggel növekszik.

* * *

A tanulmány írását a Bolyai Kutatási Ösztöndíj támogatta.

IRODALOM

- Brubaker, R. (1998): Migrations of Ethnic Unmixing in the „New Europe” *International Migration Review* 32 (4): 1047–1065.
- Estélyi, K.–Keszegh, B.–Kovács, P.–Mikóczy, I. (2006): Munkaerőmozgás a szlovák–magyar határ mentén *Fórum Társadalomtudományi Kutató Szemle* 8 (1): 25–48.
- Gábrity Molnár, I. (2006): Migrációs folyamatok In: Gábrity Molnár, I.–Ricz, A. (szerk.): *Kistérségek élettereje–Délvidéki fejlesztési lehetőségek* pp. 69–72., Regionális Tudományi Társaság, Szabadka.
- Gellérné Lukács, É.–Szigeti, B. (2005): *Munkavállalási szabályok az EU tagállamaiban az átmeneti idő alatt* KJK Kerszöv, Budapest.
- Golubović, P.–Marković Krstić, S. (2006): Kretanje stanovništva Vojvodine tokom XX i početkom XXI veka *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 121: 39–48.
- Gödri, I. (2007): A kapcsolati tőke szerepe a magyarországi bevándorlásban *Kisebbségkutatás* 16 (4): 699–727.
- Gödri, I. (2011): A Magyarországon élő külföldiek jellemzőinek területi sajátosságai és ezek összefüggése a munkaerő-piaci helyzetükkel *Demográfia* 54 (2–3): 81–120.
- Gyémánt, R.–Szondi, I. (2005): *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai* Pólay Elemér Alapítvány, Szeged.
- Illés, S. (2008): Indirect estimation on the types of international elderly migration in Hungary *Romanian Review on Political Geography* 8 (1): 55–63.
- Illés, S.–Kincses, Á. (2009): Cirkuláció és migráció Magyarország nemzetközi vándormozgalmában *Statistikai Szemle* 87 (7–8): 729–747.
- Kapitány, B. (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép *Demográfia* 56 (1): 25–64.
- Kincses, Á. (2014): A Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi koncentrációja, 2001–2011. Területi Statisztika 54 (6): 531–549

- Kocsis, K.–Bottlik, Zs.–Tátrai, P. (2006): *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989–2002)* MTA FKI, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2015): *A társadalom rétegződése* KSH, Budapest.
- Marinović, I.–Bugarin, R. (2006): Migracione karakteristike stanovništva Vojvodine *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 121: 59–67.
- Molnár, J.–Molnár D., I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Beregszász.
- Nemes Nagy, J. (1998): *Tér a társadalomkutatásban – „Ember-Település-Régió”* Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Radovanović, M. (1998): Desrbizacija i albanizacija kosovsko-metohijske stare Srbije *Arhiv za pravne i društvene nauke* 84 (3): 38–49.
- Rédei, M. (2007): *Mozgásban a világ – A nemzetközi migráció földrajza* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Sandu, Dumitru (2000): Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar *Sociologia Romaneasca* 3–4: 5–52.
- Tóth, G. (2013): *Bevezetés a területi elemzések módszertanába* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Tóth, P. P. (2005): A szomszédos országokból bevándorlók lakóhelyi és kulturális jellemzői *Korfa* 2–3: 3–7.
- Traistaru, I.–Nijkamp, P.–Resmini, L. (2002): *The Emerging Economic Geography in EU Accession Countries* Ashgate, London.

Kulcsszavak: nemzetközi vándorlás, Kárpát-medence, népszámlálás.

Resume

International migration has a positive effect on Hungary demographic, social and economic processes. Although the proportion of the Hungarian-speaking migrant population declined between the two censuses, but it also plays a decisive role. This is related to the cross-border linguistic and cultural ties. If we look at the Hungarian country area before I. and II. World War, we found, that half of the international migration would be domestic migrants from the peripheral regions to the centre of country. So, this phenomenon determines the migration network from Carpathian Basin to Hungary.

In general, most of the migrants come from the Hungarian speakers regions. The proportion of non-Hungarian speaking migrants come from Trans-Carpathian Ukraine, north, Slovakia, Serbia outside parts of Vojvodina, as well as Austria, Croatia and Slovenia has been increasing.

Analysis of the source area shows colour picture. In general the lower-skilled migrants take part lower distance of greater proportion, while for longer distances become dominant with higher education. The area of potential impact of migration on educational qualifications and skills grow.